

**MƏHƏMMƏD İBN HİNDUŞAH NAXÇIVANININ
«SİHAH-OL-FORS» LÜĞƏTİNİN LEKSİKOQRAFİK
XÜSUSİYYƏTLƏRİ****Z.Ə.MƏMMƏDOVA**
Bakı Dövlət Universiteti

Hər hansı bir lüğətin leksikoqrafik xüsusiyyətləri deyərkən buradakı sözlərin tərtibi və düzülüşü prinsipi, söz maddələrinin quruluşu və onların mənaca və fonetik cəhətdən izah üsulları, müəllifin əyani vasitələrdən istifadəsi və s. nəzərdə tutulur.

Məlum olduğu kimi, lüğət tərtibi işində əsas prinsip sözlərin əlifba sırasında yerləşdirilməsidir. Növündən asılı olmayaraq heç bir lüğət əlifba sistemindən kənar qala bilməz. Hətta kök-yuva üsulunda da yuvaların özləri və onlara daxil olan sözlər əlifba sırasında düzülür. Bu zaman daxili əlifba sisteminə belə fikir verilir.

Fars dili izahlı lüğətlərinin tərtibində də hələ ilk lüğətlərdən başlayaraq əlifba sistemi əsas götürülmüşdür. Lakin bu sistemə eyni prinsiplə riayət olunmamışdır. Sözlərin sıralanmasında onların birinci, ikinci, orta, axırncı və s. hərfləri nəzərdə tutulmaqla müxtəlif fəsillərdə və bölmələrdə qruplaşdırılmışdır. Belə ki, Qətran Təbrizi öz lüğətinin tərtibi zamanı ilk və son hərfi, Əsədi Tusi son hərfi əsas götürdükləri halda, «Sihah-ol-fors» lüğətinin müəllifi Məhəmməd Naxçıvani daha əlverişli üsuldan istifadə edərək onun yaradıcısı olmuş, fars leksikoqrafiyası tarixində ilk dəfə olaraq lüğətdə sözləri son, ilk və orta hərflərə əsasən sıralamışdır. Onun bu tərtib üsulu lüğətdən istifadəni xeyli asanlaşdırır və şairlərə şerin qafiyəsinə uyğun söz tapmağa imkan yaradır.

Müəllif lüğəti sözlərin son hərfinə görə bablara və ilk hərfinə görə fəsillərə ayırmışdır. Deməli hər hansı bir sözü tapmaq üçün əvvəlcə həmin sözün axır hərfinə əsasən babı tapmalı, sonra isə ilk hərfə görə fəsil axtarılmalıdır. Orta hərflərin əlifba sırası isə hər bir fəslin daxilində nəzərə alınaraq hətta üçüncü, dördüncü və s. hərflərin də əlifba sırasına riayət olunur. Məsələn: «mim» babının «fa» fəslində «fərcam» sözü «fərzam»dan, «nun» babının «gaf» fəslində «qorazan» sözü «qorazi»dən əvvəl verilmişdir və s.

M.Naxçıvani əsərin müqəddiməsində (1,15-16) fəsil və babların siyahısını verməklə bərabər hər bir fəsildə olan sözlərin sayını da göstərmişdir. Beləliklə, müəllif əsəri 25 bab və 431 fəslə ayırmışdır. Lüğətin fəsil və bablarını diqqətlə nəzərdən keçirdikdə məlum olur ki, M.Naxçıvani ərəb dilinə məxsus olan «se», «sad», «zad», «za», «eyn»-ə aid bab ayırmamışdır. Deməli lüğətdə bu hərflərlə qurtaran sözlər yoxdur. «Sad», «zad», «za» hərfləri ilə də başlanan söz olmadığından bunlara müvafiq fəsil ayrılmamışdır. «Ta» babına aid cəmi iki fəsil («ba» və

«xa») və hərəsinə aid bir söz verilmişdir. «Eyn» fəslinə isə yalnız «ha» babında rast gəlirik. Sırf fars hərfləri olan «pe», «çe», «je», «gaf»-la başlanıb ərəb hərfləri ilə qurtaran və əksinə ərəb hərfləri ilə başlanıb fars hərfləri ilə qurtaran sözlər yoxdur. Bu da təbiidir, çünki sadə köklərdə ərəb və fars sözləri yanaşı işləyə bilməz. «Pe» hərfinə fəsil ayrılrsa da, bab ayrılmamışdır, deməli, burada «pe» ilə qurtaran söz yoxdur, yalnız «ferip» sözünə təsadüf olunur ki, bunun da «ferib» variantı da mövcud olduğuna görə «be» babının daxilində verilmişdir.

Əsərin müxtəlif bablarında ayrılmış fəsillərin sayı müxtəlifdir. Belə ki, ən az fəsli olan «ta» babında 2 və ən çox fəsli olan «nun» babında 26 fəsil vardır.

M.Naxçıvanının əsərin müqəddiməsində (1,16-17) sözlüyün tərtibi haqqında maraqlı qeydləri vardır. O, bablar və fəsillər üzrə uzun və qısa saitli sözlərin necə yerləşdiyini, «məddəli əlif»lə başlanan sözlərlə «məddəsiz əlif»lə başlanan sözlərin hansının əvvəl, hansının axır gəldiyini izah edir. Yəni «ava» və «aya» kimi sözlər «osta» və «əfdesta» kimi sözlərdən əvvəl gəlir.

Müəllifin qeydlərindən belə məlum olur ki, bütün sözlərin sıralanmasında bu qaydaya əməl olunmuşdur və sözün yalnız birinci yox, digər hərfləri də əlifba sırasına müvafiq düzülmüşdür. Məsələn, «dal» babının «həmzə» fəslindən əvvəl «abkənd», «avərd», «avənd», sonra isə «ərcmənd», «ərd», «ərvənd» və s. gəlir. «Ze» babının «qaf» fəslindən əvvəl «qaz», «qoraz», «qorboz», sonra isə «qouz»; «re» babının «şin» fəslində əvvəl «şar», «şakar», «şavgər», sonra «şepur», «şəxar», «şoxkar», «şəkər», «şəmə» və s. gəlir. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, bu qaydaya həmişə riayət olunmamışdır. Bəzi fəsillərdə sözlərin sıralanmasında əlifba sırası pozulmuşdur. Məsələn, «ra» babının «za» fəslində sözlərin düzlüşü belədir: «zər», «zastər», «zavər», «zəbqor» və s.; «ğeyn» babının «ta» fəslində «toftoğ», «tağ», «tofağ», «tuğ», «tiğ» və s.; «ya» babının «dal» fəslində «dey», «dadfərmay», «darbuy», «davəri», «dəray», «dəri», «dərvay», «dodəsti», «dustkani», «divpay»...

Belə misallara başqa fəsillərdə də rast gəlmək olur, hətta «te» babının «mim» fəslində «şin» hərfi ilə başlanan «şəkəst-o-məkəst» sözü verilmişdir. Fikrimizcə, bu xətalər ya əsərin üzü köçürülən zaman xəttatlar tərəfindən, ya da onun çapa hazırlanması zamanı baş verib.

Məlum olduğu kimi, ərəb əlifbasına əsaslanan dillərdə yazıda qısa saitlər göstərilmir və hərflərdə nöqtələrin və ya hərəkələrin yerdəyişməsi və ya düşməsi nəticəsində sözlərin mənaları dəyişir. Bu maneələri aradan qaldırmaq üçün elə ilk dövrlərdən lüğətlərdə sözlərin yazılışına və tələffüzünə, başqa sözlə desək, orfoqrafiyasına və orfoepiyasına aid qeydlər nəzərdə tutulmuşdur.

Ümumiyyətlə, orta əsr izahlı lüğətlərində sözlərin yazılışının və tələffüzünün verilməsi işində üç üsul mövcud olmuşdur: hərəkələr, təsviri üsul və vəznələr. «Loğət-e fors»un müəllifi Əsədi Tusi bu məqsədlə hərəkəldən istifadə etmişdir. Lakin o, bu üsulu yalnız çətin oxunan sözlərin izahında işlətmişdir. M.Naxçıvani isə öz əsərində ilk dəfə olaraq təsviri üsuldan istifadə etmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu üsul bütün sözlərin izahında tətbiq edilməmişdir. Yəqin ki müəllif öz dövrü üçün tanış olan və asan hesab etdiyi sözlərin izahında tələffüz qeydlərinin verilməsini lazım bilməmişdir. Məsələn, lüğətin söz maddələrində rast gəldiyimiz «derəxş», «çənqal», «didban» və s. kimi sözlər öz mənalarını və

tələffüzünü müasir dövrümüzdə qədər saxlamaqdadır. Əksinə az işlənən və çətin oxunan sözlərin hərəkələrini təsvir edərək onların düzgün oxunuş formasını göstərmişdir. Həmçinin eynişəkili hərəkə və ya hərflərin dəyişməsi ilə başqa mənalar bildirən dil vahidlərinin də orfoqrafik qeydlərini verməyi zəruri hesab etmişdir.

Sözlərin düzgün tələffüzünü göstərmək məqsədilə müəllifin işlətdiyi fonetik qeydlər aşağıdakı şəkildədir:

- a) sözdə olan qısa saitlərin təsviri zamanı «fəthə», «kəsərə», «zəmmə» kimi ənənəvi terminlərdən istifadə olunur. Bu zaman sözün birinci, ikinci, üçüncü və bəzən hətta bütün hərflərinin belə hərəkələri təsvir edilir. Məsələn:

- 1/ خنچک - بکسر خاء درختی است
- 2/ مرخشه - بفتح میم و راء و سکون خاء "نخس" باشد.
- 3/ فرخج - بفتح فاء و راء و سکون خاء و چیم زشت و پلید باشد.
- 4/ زغنگ - بفتح زاء و غین و سکون نون و قاف "فواق" باشد.

Bəzi hallarda «əlef»in də uzun və ya qısa tələffüz olunacağını təsviri şəkildə izah etmişdir:

- 1/ اواره - ...در بعضی از نسخها این قسم را با الف ممدود آورده اند اعنی "آواره"
- 2/ اهرمن - بمعنی اهریمن است که با الف ممدود آورده باشد

- b) sözün müvafiq hərfinin nöqtəli və ya nöqtəsiz olduğunu, nöqtələrinin sayını, tələffüz qaydasını və s. göstərmək məqsədilə «mohməle», «mocəm», «mocəme», «moşəddede», «sokun» kimi stilistik ifadələr işlədilir. Məsələn:

- 1/ پوشک - ... این لغت در بعضی از نسخها بیاء ست بدو نقطه و در بعضی بیاء بییک نقطه و غالباً "پی" بود
بسه نقطه ...
- 2/ غنجه - بفتح غین معجم و در بعضی نسخها بمعنی "غنجه" بعین غیر معجم مذکور است
- 3/ بحتو {بخنو} - بخاء غیر معجم و تاء بدو نقطه و بروایتی دیگر "بخنو" بخاء معجم و نون "رعد" باشد

Misallardan göründüyü kimi, müəllif bu zaman sözün müxtəlif nüsxələrdə olan və ya özünün qeyd etdiyi kimi, «rəvayətə görə» ona məlum olan orfoqrafik cəhətdən fərqli variantlarını da qeyd etməyi lazım bilmişdir.

- c) hərəkələrinin dəyişməsilə mənaca dəyişən sözlər eyni bir söz maddəsində və ya müxtəlif söz maddələrində verilir. Məsələn:

- 1/ خوی - بفتح خاء "عرق" است و بضم خاء دو معنی دارد...
- 2/ کلک - بکسر کاف اول و سکون لام و کاف دوم در اصل لغت فرس نی را گویند .
کلک - بکسر اول و لام و سکون کاف دوم "احول" باشد...
- 3/ شم - بفتح شین رمیدن بود ...
شم - بضم شین پای افزار مسافران بود ...

- d) mənaca dəyişməyən, lakin müxtəlif tələffüz variantlarına malik olan sözlər bir söz maddəsində verilir:

- 1/ سلم - بفتح و كسر سين و ضم لام و كسر لام هر دو لغت لوح مدهون باشد ...
 2/ فله - بضم و كسر فاء با هم و لام مفتوح مشدده ماستى بود ...
 3/ خلم - بضم و كسر خاء آب سطر و غليظ باشد ...

e) müvafiq sözdə qoşa samiti göstərmək məqsədilə «təşdid», əksinə samit səsin qısa (yaxud yumşaq) səslənməsini ifadə etmək üçün «moxəffəf», yaxud «təxfif» kimi terminlərdən istifadə edilmişdir. Məsələn:

- 1/ خلخ - بفتح خاء و تشديد لام {مفتوحه} نام شهريست...
 2/ كوژه - بواو مخفف طعنه زدن باشد ...
 3/ كراسه - بتخفيف راء دفتر بود و عرب كراسه گویند بتشديد راء...

e) eyni sözün müxtəlif məxəzlərdə təsadüf olunan forma və səs tərkibinə görə fərqli variantların tarixən dəyişilmiş şəkilləri birlikdə baş söz maddəsində təqdim olunur. Məsələn :

- 1/ آزغده و آزغیده و آرغده و آرغیده و آرغنده - خشم آلوده باشد .
 2/ آدرگون و آدریون - نوعی است از گلها ...
 3/ پلاک و پلالک - جنسی از فولاد گوهردار است ...

Əsərdə sözlərin orfoqrafik-fonetik xüsusiyyətlərinin izahı ilə yanaşı tələffüz qeydlərinə də rast gəlirik. Belə ki, müəllif bəzi məqamlarda sözün qısa saitlərindən hansının tələffüz olunub-olunmamasını xüsusi nəzərə çarpdırır:

- 1/ مكيب - لفظ نهی است ... در تلفظ بآن كسره را اشباع نباید کرد.
 2/ كفشیر - روی و مس باشد ... و در تلفظ كسر شین را اشباع نکنند.
 3/ خدیش - كدبانو باشد و در تلفظ كسره دال را اشباع نکنند .

Misallardan göründüyü kimi, müəllif bu məqsədlə «eşba» sözündən istifadə edərək bildirmək istəyir ki, «ye» hərfindən qabaqkı hərflər kəsərə ilə oxunmamalıdır, yəni bu sözlər «məkeyb», «kəfşeyr», «xədəyş» kimi deyil, «məkib», «kəfşir», «xədiş» kimi tələffüz olunmalıdır.

Beləliklə, məlum olur ki, M.Naxçıvani sözlərin düzgün yazılışını və tələffüzünü əks etdirmək üçün onları hərəkələmək və nöqtələrini düzgün qoymaq işində böyük əmək sərf etmişdir. Onun fars dilinin tarixi orfoqrafiyası ilə əlaqədar əhəmiyyətli qeydləri də vardır. Məlum olduğu kimi fars dilinə məxsus olan p, ç, j, g səslərini ifadə edən «pe», «çe», «je», «gaf» hərfləri qədim və orta əsr mətnlərində be, cim, ze, kaf hərfləri ilə işlənmiş və onların tələffüzü oxucunun öhdəsinə düşmüşdür. Müəllif əsərdə bu hərflərin fərqlərini müxtəlif stilistik ifadələrlə oxucuya çatdırmışdır. Belə ki, fars dilinə aid olan hərfləri «farsi» və ya «əcəmi» qeydləri ilə verərək nöqtələrin sayını da göstərməyi lazım bilmişdir. Misallara müraciət edək:

- 1/ كراك - براء مهمله و بروایتی براء معجمه فارسی مرغی است ...
 2/ سپار - به پی به سه نقطه آلت خانه باشد ...

Məlumdur ki, izahlı lüğətlərin hamısının tərtibində müəlliflərin qarşısında duran əsas məqsəd sözlərin həmin dildə izahını və işlənmə məqamını verməkdir. Lüğətin tipindən asılı olaraq dil vahidlərinin izahı, onların məna incəliklərinin düzgün şərhı və izah üsulları da müxtəlif olur. Haqqında danışdığımız lüğətin müəllifi də bu sahədə çox zəhmət çəkmiş və topladığı sözlərin mənalarının açılmasında aşağıdakı izah üsullarından istifadə etmişdir:

1. Sözlərin mənalarının sinonimlər vasitəsilə izahı.
2. Sözlərin mənalarının antonimlər vasitəsilə izahı.
3. Sözlərin mənalarının omonimlər və çoxmənalı sözlər vasitəsilə izahı.
4. Sözlərin təsviri şəkildə izahı.
5. Sözlərin leksik-qrammatik üsulla izahı.
6. Sözlərin tərcümə üsulu ilə izahı.
7. Sözlərin baxdırma üsulu ilə izahı.

1. Sözlərin mənalarının sinonimlər vasitəsilə izahı üsulundan müəllif geniş istifadə etmişdir. Bu da təbiidir. Çünki o, oxucuya məlum olmayan hər hansı bir sözü izah edərkən onun nisbətən tanış sözlə ifadə olunan qarşılığını verməyə çalışmışdır. Beləliklə baş lüğət maddəsində verilmiş hər hansı bir terminin müxtəlif səs tərkiblərindən ibarət olub, mənaca bir-birinə çox yaxın və ya bir-birinin eyni olan, eyni bir məfhumu ifadə edən, lakin üslubi və ya məna çalarlarına görə bir-birindən fərqlənən başqa variantlarını, yəni sinonimlərini göstərməklə izah edir. Əlbəttə, buraya müasir dövrdə ünsiyyət prosesində işlədilməyən və dildən tezliklə çıxıb bilməyən arxaizmlər və yeni yaranan məfhumları ifadə etmək üçün yaranan və hamı tərəfindən işlədilən sözlər – neologizmlər də daxil edilir.

Əsərdə sözlərin mənalarının açılması işində müəyyən rol oynayan sinonimik üsuldan aşağıdakı tərzdə istifadə edilmişdir:

- a) sözün formaca müxtəlif, mənaca yaxın variantları olanda, onun müəllifə məlum olan bir və ya bir neçə sinonimi verilir. Məsələn:

- 1/ نژاد - اصل و گوهر و نسب مردم باشد .
- 2/ کام و کر - مراد است و تولی و پشت و پناه .
- 3/ لشک - ژتله باشد یعنی شبنم .

- b) sözün arxaik mənası və ya arxaikləşmiş sözlərin neologizmləri olanda. Müəllif belə sözləri izah edərkən onun əvvəlki adını verdikdən sonra dövründə işlənən variantını da qeyd edir. Buraya həm də bəzi coğrafi adların sinonimik şəkildə izahı daxil olmalıdır:

- 1/ ورارود - ماوراءالنهر است .
- 2/ سکان - شهریبست به اهواز که اکنون "رامس" گویند .
- 3/ نشوی - در قدیم نام نخجوان بوده است .
- 4/ پند - زغن بود و خاد و غلیواج و گوشت ربای نیز گویند ...

Qeyd etmək lazımdır ki, «pənd» sözü müasir fars dilində «nəsihət» mənasında işlənir, onun sinonimi kimi izahı, yəni qarşılığı olan «qarğa, quzğun» sözü isə Farsca-azərbaycanca lüğətdə «bənd» sözünün tərcüməsində verilir.

- c) ikinci sözün müstəqil mənası olmayan və birinci (məzmunlu) sözlə uzlaşan qoşa sözlərin mənasını nəzərə çatdırmaq məqsədilə. Fars dilində bu qəbildən olan mürəkkəb sözləri lüğət maddələrində ayırd etmək üçün onların qarşısında «ətba» və ya «təvabe» yazılır. Yəni bu sözlər bir-birinə tabe olan mürəkkəb dil vahidləridir. Əsərdə rast gəldiyimiz belə qoşa sözlərin əksəriyyəti sinonim xarakterlidir. Məsələn:

- 1/ شیب و تیب - از قبیل توابع اند و بمعنی سرگشته و مدهوش و شتابزده است
- 2/ تند و خند - اتبا عند چون تری و مرت و تار و مار و اینهمه را یک معنی است...
- 3/ داس و دلوس - هر دو اتباع ست چون خراب و بیاب ...
- 4/ بک و لک - از قبیل توابع اند و هر دو رعنايي و بهتری باشد ...

- d) dilin öz daxili inkişafı və tarixi dəyişmələri nəticəsində baş verən müxtəlif fonetik variantlar, o cümlədən assimilyasiya və dissimilyasiya qanunlarının təsiri ilə əlaqədar olaraq sözlərin tərkibindəki səslərin qarşılıqlı yerdəyişməsi – metateza hadisəsi zamanı da sinonimik üsuldan istifadə olunur. Misallara müraciət edək:

- 1/ هگرز - بمعنی هر گز باشد .
- 2/ چمش - چشم بود .
- 3/ گردبندن - گردنبند باشد .

- tələffüzü asanlaşdırmaq məqsədilə sözlərin əvvəlinə və ya axırına səs əlavə edilməsi – proteza hadisəsi zamanı, məsələn:

- 1/ ایرا - بکسر همزه بمعنی زیرا بود ...
- 2/ سترنگ - یعنی استرنگ ...
- 3/ پاغنده - بمعنی آغنده است ...
- 4/ کمی - کمین است ...

- uzun saitin qısa saite və əksinə qısa saitin uzun saite çevrilməsi hadisəsi zamanı, məsələn:

- 1/ خرش - خروج باشد ...
- 2/ بارک - باریک باشد ...
- 3/ هامال - همال باشد ...
- 4/ ارمیده - بمعنی آرمیده باشد ...

Misallardan görüldüyü kimi, dilin bütün inkişafı dövrlərinə xas olan fonetik variantları onların sinonimik qarşılığı hesab oluna bilər.

Bütün dillərdə olduğu kimi, fars dili də özünün müxtəlif mərhələlərində xarici – alınma sözlərdən təcrid oluna bilməmiş, əksinə, daim müxtəlif dillərlə təmasda zənginləşmişdir. «Sihah-ol-fors»un söz maddələrində mövcud olan alınma sözlərin də izahında sinonimik üsuldan istifadə olunmuşdur. Bu zaman müəllif baş söz maddəsində təqdim olunan

dil vahidinin hansı əcnəbi dilə məxsus olduğunu göstərir. Bəzi hallarda sözün müxtəlif dillərdə ona məlum olan variantlarını da əlavə etməyi lazım bilir. Misallara müraciət edək:

- 1/ بدست - بەرەبی شېر خوانند و اهل آذربایجان " وژە " گویند .
- 2/ یاغ - بلفظ ترک " روغن " است .
- 3/ کبر - پهلویست و پارسى " خفتان " گویند .
- 4/ چکاو - چکاوک و بتازی " قبره " گویند .

2. Sözlərin mənalarının antonimlər vasitəsilə izahı.

Bildiyimiz kimi, antonimlər lüğətdə sözlərin mənalarının açılmasında, onların semantik xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsində istifadə olunan ən yaxşı izah formalarındandır. Bu, leksikoqrafların da nəzər-diqqətindən kənar qalmamışdır. Onlar öz lüğət kitablarında dil vahidlərinin müvafiq mənalarının daha dəqiq seçilməsində sinonimik izahla yanaşı antonimik üsuldən də istifadə etmişlər. Lakin məlumdur ki, dilin lüğət tərkibinə daxil olan sözlərin hamısının mənalarının antonimi yoxdur. Elə bu səbəbdən də haqqında danışdığımız lüğətdə bu üsuldən o qədər də geniş istifadə olunmamışdır. Burada antonimik izah üsulu yalnız sözlərin mənalarının semantik xüsusiyyətlərini bir daha dəqiqləşdirmək məqsədilə işlədilmişdir.

Belə ki, müvafiq dil vahidinin qarşılığı və ya izahı onun antonimi ilə birlikdə verilmişdir. Məsələn:

- 1/ خوهل - کژ بود یعنی ضد راست .
- 2/ آشنا - سه معنی دارد ... سیوم آشنا که ضد بیگانه باشد .
- 3/ مرغوا - فال بد باشد ، مروا فال نیک باشد .
- 4/ تنگ - چهار معنی دارد ... اول ضد فراخ بود ...

Əsərdə bu məqsədlə leksik antonimlərlə yanaşı inkar məzmunlu şəkilçilərlə işlədilən qrammatik antonimlərdən də istifadə olunmuşdur. Məsələn:

- 1/ بشلیدن - دوشانیدن بود و " نبشلد " یعنی ندوشد .
- 2/ نیوشیده - شنیده بود و " ناتیوشیده " نشنیده بود .
- 3/ هده - حق بود و " بیهده " باطل

Misallardan görüldüyü kimi, hər bir sözün inkar forması da söz maddəsinə daxil edilmişdir.

Sözlərin mənalarının açılması üçün müəllifin istifadə etdiyi digər izah üsulları haqqda növbəti məqalədə danışılacaq.

QEYDLƏR

1/ صحاح الفرس محمد بن هندوساه نخجوانی باهتمام دکتر عبدالعلی طاعتی تهران 1341

2. Зариназаде Г.Г. Персидские словари «Сихах-аль-аджам» и «Сихах-аль-фурс», V Межвузовская научная конференция по иранской филологии, Душанбе: 1966.
3. Мамедова М.Г. , Основные принципы составления персидских толковых словарей XI-XVII в.в.: Автореферат к. дис. к. н., Баку: 1968.
4. Məmmədova M.H., XIII-XIV əsr Azərbaycanlı leksikoqraflar, AEARƏF «Əsərləri», Bakı: 1976.

5. Рубинчик Ю.А., Персидско-русский словарь. т. I-II, Москва: 1983.

**ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СЛОВАРЯ
МОХАМЕДА ИБН ХИНДУШАХА НАХЧИВАНИ «СИХАХ-ОЛ-ФОРС»**

З.А.МАМЕДОВА

РЕЗЮМЕ

В данной статье исследуются характерные черты, структура, принципы составления словаря «Сихах-ол-форс» и его словарных статей, а так же разъясняются фонетические варианты слов, определение форм и произношений лексикографических единиц. Автор статьи затрагивает так же способы обозначения произношений толкуемой лексики.

Как известно, толкование значений слов является важнейшим компонентом при составлении толковых словарей. В «Сихах-ол-форс» круг лексикографических принципов и способов, призванных для раскрытия значений слов, весьма обширен и разнообразен. Например, значения слов толкуются с помощью синонимов, антонимов и многозначных слов, так же описательным, лексико-грамматическим, переводным и ссылочным способом.

**LEXICOGRAPHICAL PATTERNS OF THE DICTIONARY
„SIHAH-OL-FORS» BY MOHAMMED IBN HINDUSHAH NAKHCHIVANI**

Z.A.MAMMADOVA

SUMMARY

This article examines specific features and structure of the dictionary „Sihah-ol-Fors», phonetic variations of words, as well as definition of forms and pronunciations of its lexicographic units. Additionally, the author of this article analyzes also designation techniques of pronunciations of interpreted lexicon.

As is known, the interpretation of the meanings of words is the most important component while compiling an explanatory dictionary. The analyzed dictionary „Sihah-ol-Fors» applies a wide range of lexicographic principles and ways of treatment of the words' meanings. For instance, the words are interpreted by means of synonyms, antonyms and expressions with multiple meanings, as well as with application of descriptive, lexicogrammatical, and reference techniques.